

Стоян БУРОВ

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, България

Българска академия на науките – София, България

ПРАВОПИСНИТЕ ВЪЗГЛЕДИ НА МАНОЛ ИВАНОВ**Stoyan BUROV**

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

Bulgarian Academy of Sciences – Sofia, Bulgaria

MANOL IVANOV’S POINT OF VIEW ON BULGARIAN SPELLING

In 1892 a seven-member commission was formed on Ceorgi Zhivkov’s initiative who was the Minister of Public Education at that time. The aim of the commission was to draw up a project for all-Bulgarian spelling. The commission, which remained in history under the name of The Philological Commission, comprised young scholars, mostly PhDs and university lecturers, who had either gained their degree or specialized in prestigious universities in Europe. As a whole, the project put forward by the Philological Commission aimed at revising the spelling introduced by Marin Drinov. Although that type of spelling was not officialized by law or regulation, it had gradually become the established spelling in the written tradition of the country. Moreover, it was persistently imposed by the Bulgarian Society of Letters mostly through its official printed organ *The Bulgarian Society of Letters Periodical*. The project of The Philological Commission was actually a revision of the spelling asserted by the society of letters. The public reaction against the project was extremely negative. Manol Ivanov (1867–1906), who held PhD in Slavic Philology from the University of Vienna (1893), was not a member of the Philological Commission. However, he took part in the discussion of the project with an extensive critical article in *The Periodical*. In *Balgarski pregled* (The Bulgarian Review) Journal the commission rejected almost all critical comments by Manol Ivanov, which forced him to defend his positions again this time in *Misal* (The Thought) Journal. It can be said that Manol Ivanov’s articles contributed significantly to the final rejection of the project, which was put forward by The Philological Commission. The fact that he defended the type of spelling introduced by Marin Drinov facilitated Manol Ivanov’s selection in the following years as a member of the highly prestigious Bulgarian Society of Letters.

Ключови думи: Манол Иванов, Марин-Дринов правопис, Филологическа комисиция, правописен проект на Филологическата комисия, дискусия около проекта, правописни възгледи на Манол Иванов.

Keywords: Manol Ivanov, Marin Drinov's spelling, The Philological Commission, the spelling project of The Philological Commission, discussion of the project, Manol Ivanov's point of view on Bulgarian spelling.

Както вече сме писали, Манол Иванов (1867–1906), доктор по славянска филология на Виенския университет (1893 г.), дописен (от 1898 г.) и действителен член на Българското книжовно дружество (от 1900 г.), принадлежи към първото поколение български езиковеди, родени през последните две десетилетия преди Освобождението, учили и школували в едни от най-известните европейски славистични университетски центрове и завърнали се в новоосвободена България, където, освен че се отдават на активна проучвателна и научноизследователска дейност, с което полагат основите на нашата съвременна наука за езика, повечето от тях стават основатели на висшето филологическо образование и първи университетски преподаватели (вж. Буров 2014: 49–70). Освен Манол Иванов към първото поколение езиковеди се отнасят Александър Теодоров-Балан (1859–1959), Любомир Милетич (1863–1937), Беньо Цонев (1863–1926), Димитър Матов (1864–1896). Всички те се включват много активно и в дейността на Българското книжовно дружество, нещо повече – стават лицето на историко-филологическия клон на дружеството.

Българските учени – езиковеди, историци, етнографи, литератори, които формират първото следосвободенско поколение в хуманитаристиката, живеят и творят със съзнанието и отговорността за завещана им от възрожденците мисия. При създаването на Българското книжовно дружество (БКД) през 1869 г. в Браила като негова най-важна задача се определя „обработването и усъвършенстването на българския език, на българската история и на народната наша словесност въобще“ (чл. 2 от Устава на БКД (1869)). Същата цел е записана и по-късно, в Устава на Българската академия на науките от 1911 г., когато БКД се преименува в БАН: „Академията има за цел да развива и разпространява науките и изкуствата, особно с оглед към българите и българските земи, българския език и българската книжнина“ (чл. 2).

С малки изключения типична за това поколение е широтата на научноизследователските интереси. Посочените учени не се ограничават с чисто лингвистична проблематика, а се занимават, и то твърде успешно, с проучвания и изследвания по цялото поле на българистиката и славистиката – етнография, фолклор, културно наследство, литература, история и пр. Освен донякъде Беньо Цонев другият „чист“ езиковед сред споменатите имена е именно Манол Иванов. При Манол Иванов това е обусловено от целенасочената му петгодишна подготовка в областта на славянската филология, по време на която възприема и след това продължава да следва примера на своя учител Ватрослав Ягич, както и от свързането му в професионално отношение с българското

образователно дело – учител по български език, окръжен инспектор, отново учител, чиновник в министерството на просвещението.

Още в едно отношение Манол Иванов се различава от своите съвременници и колеги. Повечето от първите наши учени, водени от амбицията да разширяват и задълбочават своята подготовка, а и съгласно с тогавашната обичайна практика, по време на следването си и по-късно не се ограничават само с престоя си в един университет, а посещават за по-дълго или за по-кратко време различни университети, за да слушат предварително подбрани лекции в една или повече специалности, да посещават определени семинари и курсове и да специализират при известни учени и преподаватели. Манол Иванов свързва подготовката си единствено с университета във Виена, където следва славянска филология в продължение на десет семестъра, от 1888 до 1893 г. Между изброените 27 български студенти, които посещават Катедрата по славянска филология (Виенския славянски семинар) в периода от 1872 до 1918 г., Манол Иванов е единственият българин с толкова продължителен престой (Мурдаров 1999: 340). Той е първият български дисертант на Ватрослав Ягич. Защитава успешно дисертацията си през 1893 г., с което става и първият българин доктор по философия (славянска филология) на Виенския славянски семинар (Мурдаров 1988: 90).

И накрая, може би най-съществената отлика на Манол Иванов от другите представители на първото поколение български езиковеди е, че той не прави университетска кариера за разлика от Балан, Милетич, Б. Цонев, Д. Матов, някои от които, както е известно, са сред основателите на университета. Всички изброени университетски преподаватели (с изключение на Димитър Матов, който умира много млад, едва на 32 години), а също и Манол Иванов, са действителни членове на Българското книжовно дружество: Александър Теодоров-Балан от 1884, Любомир Милетич от 1898, Беньо Цонев от 1900, Манол Иванов от 1900. До създаването на първото висше училище през 1888 г., т.е. в продължение на близо 20 години, БКД е единственият книжовен и научен център не толкова в географски, колкото в институционален смисъл. Л. Андрейчин отбелязва, че поставеното от дружеството начало за всестранно проучване на българския език е било от голямо значение за по-нататъшното развитие на науката за езика, когато наред с БКД се оформя вторият мощен център за изследване на българския език – университетът (Андрейчин 1969: 494). Трудно е да се разграничи приносът на едната институция от приноса на другата институция в областта на филологическата наука, защото в по-голямата си част лицата са едни и същи. В първите години след създаването на висшето училище, та дори до края на XIX в. БКД запазва своя приоритет, защото членският му състав е по-голям, между членовете му са редица книжовници, видни общественици със заслуги към българския език и дейци за устройството и развитието на образованието и науката, които не са универ-

ситетски преподаватели. Между видните радели и строители на българския език и образователни дейци, членове на БКД, са например Васил Попович, Георги Бенев, Георги Миркович, Димитър Мишев, Иван Славейков, Йоаким Груев, Стефан Панаретов, Тодор Икономов, Атанас Илиев, Иван Пеев Плачков, Стоян Аргиров, Юрдан Трифонов и др. Всички те, независимо че при някои заниманията с езика често имат повече любителски характер, са автори на граматика, публикации в периодичния печат, особено по актуални въпроси за устройството на новобългарския книжовен език и правописа, и други българистични изследвания. Така БКД съумява да привлече за своята кауза почти всички заслужили строители, изследователи и дейци на българския език. Това е особено валидно за времето след Освобождението до 1911 г., когато БКД се преименува в БАН. Това са целели създателите на БКД, това е и една от главните заслуги на дружеството.

Емблематичен характер има *Периодическото списание на Българското книжовно дружество* (ПспБКД), което започва да излиза в Браила през 1870 г. Преди Освобождението излизат 12 книжки (всички те се приемат за първа годишнина на списанието), от 1882, когато започва така нар. „софийски“ период на списанието, до 1899 г. излизат общо 60 книжки, които от 1900 г. се заменят с томове, всеки от по 10 свезки (вж. Георгиев 1969: 114–135).

От 1892 до 1906 г. Манол Иванов е редовен сътрудник на *Периодическото списание*. Първата му публикация в кн. XXXIX (1892) е една рецензия на студията на Г. Попов *Българските юнашки песни*, публикувана в *Сборника за народни умотворения, наука и книжнина* (кн. III и кн. IV) (вж. Иванов 1892: 487–491), а на следващата година е отпечатана неговата статия *По въпроса за нашето правописание* (Иванов 1893: 97–116).

Статията представлява интерес за българската лингвистична историография най-вече поради това, че както може да се допусне, тя е поръчана на автора от тогавашния редактор на *Периодическото списание* Васил Д. Стоянов.

Ето накратко предисторията. През 1892 г. по инициатива на тогавашния министър на просвещението Георги Живков се сформира седемчленна комисия със задачата да изработи проект за общ правопис. В комисията влизат най-титлуваните млади учени, повечето от които вече доктори и университетски преподаватели, учили и специализирали в престижни европейски университети: Иван Шишманов, Александър Теодоров-Балан, Любомир Милетич, Иван Георгов, Беньо Цонев, Димитър Матов, Стоян Аргиров. Между седмината членове на комисията само Стоян Аргиров не е университетски преподавател, но е завършил славянска филология в Карловия университет, Прага (1892), като междуременно през 1890–1891 в продължение на два семестъра е следвал и във Виенския славянски семинар. Действително от първото поколение български езиковеди тук липсва само Манол Иванов, пребиваващ по това време все още във Виена. Министерството отпуска щедра субсидия от 24000 лева на новосъздаденото книжовно дружество „Общи труд“, чиято основна задача е да

издава списанието за наука, литература и обществен живот *Български преглед*. Първата книжка на списанието излиза през м. септември 1893 г. През първите четири годишнини на списанието (септември 1893 – март 1898) излизат по 12 книжки на годишнина, през петата и шестата му годишнина (септември 1898 – юни 1900) излизат по 10 книжки, след което то престава да се печата.

Програмата на списанието включва широк кръг от въпроси, които се отнасят до науката, книжнината и учебното дело. Една от най-важните задачи пред списанието е „да спомогне за окончателното разяснение и разрешение на българския правописен въпрос“ (Редакционен комитет 1893). За да може всеотстранно да се изучи проектът за правописна реформа, изработен от назначената от Г. Живков комисия, останала в историята с името **Филологическа комисия**, редакцията решава да печата списанието изцяло с изработения от комисията правопис.

Общо взето, проектът на Филологическата комисия цели да ревизира Дриновия правопис, който, макар и неформализиран с наредба или закон, постепенно се е наложил в писмената практика на държавата. Този правопис се прокарва последователно и от БКД най-вече чрез *Периодическото списание*. Проектът на Филологическата комисия всъщност е ревизия и на правописа, отстояван от БКД. Историята на този проект е много интересна, още по-интересна е обществената реакция, която като цяло е крайно негативна. Оттогава датират и двата правописни митинга, единият в София, другият в Пловдив. Особено възмутително изглежда на публиката предложението да се изхвърлят буквите **ю** и **я**, като се заменят с буквосьчетанията **iy** и **ia**, както и предложението за изоставяне на краесловните ерове.

БКД, за разлика напр. от сп. *Мисъл*, не се включва остро в полемиката около проекта на Филологическата комисия, но от статията на Манол Иванов и особено от редакционната бележка, за която ще стане дума по-нататък, поместена след статията, става ясно, че отношението е негативно. Всъщност по-старите членове на БКД изобщо не одобряват проекта – Марин Дринов, Иван Вазов, Стоян Михайловски, Васил Д. Стоянов, Иван Евстратиев Гешов и др. Нужен е млад и добре подготвен филолог от ранга на членовете на комисията, който да даде научнообоснована, а не политико-пропагандна или издържана в духа на сензационната оценка. Манол Иванов е тъкмо такъв учен, затова с голяма степен на вероятност трябва да се приеме, че статията е поръчана на младия автор може би лично от Васил Д. Стоянов, който тогава е отговорен редактор на *Периодическото списание*. Действително статията на Манол Иванов е издържана в академичен дух и в никакъв случай не е изпълнена с хули и клевети, каквито не липсват в тогавашната практика дори на такова реномирано списание, като списанието на д-р Кръстьо Кръстев. Тази статия отваря вратите на списанието пред Манол Иванов и за следващи негови публикации, а вероятно и това, че споделя ценностите на БКД, изиграва немалка роля за

приемането му първо за дописен (1898), а след това и за действителен член на БКД (от 1900 г.).

Изглежда, че дискусиите около правописния проект на Филологическата комисия, по-точно участието на Манол Иванов и на Иван Пеев Плачков в тях, изиграват роля за възникване на дружески отношения между двамата, намерили се заедно, както сполучливо се изразява по друг повод Плачков, на противоположната на комисията страна. Любопитно е да се отбележи, че публикациите на Иван Пеев Плачков по правописния въпрос стават основание министърът Георги Живков да се съгласи да го премести за учител от Пловдивската мъжка гимназия в Софийската (Пеев Плачков 1994: 204), по-късно пък именно Манол Иванов анонсира името му за деловодител на БКД (Пеев Плачков 1994: 220).

Основните пунктове в проекта на Филологическата комисия са следните:

1. Отпада буквата **й**, вместо нея се въвежда в употреба буквата **і**, която поема стойностите на **й** и **ѣ**, напр. вм. *случай – случаи*, в множ. ч. – *случаи*.

2. Изхвърлят се от употреба буквите **ю** и **я**, като техните стойности се поемат от буквосъчетанията **іу** и **іа**.

3. Отпада и буквата **ж**, като по този начин вокалът <ъ> навсякъде се означава с буквата **ѣ**.

4. Отпада от употреба буквата **ѣ**, като мекостта на съгласните пред **о** се означава с **і**.

5. Изоставя се писането на краесловните ерове.

6. Запазва се буквата **ѣ**, но се използва само в случаите, където има стойност на <я>, а в случаите, където има стойност на <е>, се предлага да се използва буквата **е**, напр. *млѣко*, но *млечен*.

7. Съществителните имена (както и прилагателните, местоименията и др.) от мъжки род, ед. ч. се членуват с **-ѣт (-іѣт)** или с **-а (-іа)** според следното правило: членът **-а (-іа)** се пише само след предложно съчетание, напр. *на стола, при учителя, от моја син*; във всички останали случаи – независимо от синтактичната позиция на името, членът е **-ѣт (-іѣт)**, напр. *столѣт е хубав, купих столѣт*.

8. Глаголите от първо и второ спрежение в сегашно време 1 л. ед.ч. и 3 л. множ. ч. приемат окончания **-а (-ат)** или **-іа (-іат)**, напр. *пиша – пишат, пија – пијат*; същите глаголи в 1 л. множ. ч. остават с окончание **-м**, а не с окончания **-ме** или **-ми**, които се приемат за некнижовни; спомагателният глагол в 3 л. множ. ч. е **са**.

9. Ограничава се писането на двойни съгласни, но то се запазва във формите за женски и среден род и за множ. ч., а също и в производни думи, ако прилагателното завършва на **-нен**: *законен – законна – законно – законни – законност*.

Проектът на Филологическата комисия предвижда азбуката да съдържа 28 букви: а, б, в, г, д, е, ъ, ж, з, и, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ъ. Той е публикуван от Любомир Милетич в първия брой на списание *Български преглед* под заглавие *Нашата правописна реформа*, като в текста е вмъкнат и докладът на правописната комисия до министъра на просвещението, подписан от седмината ѝ членове. Авторският текст на Л. Милетич включва теоретични постановки относно правописните въпроси в тяхното отношение към книжовния език, както и обосновка на решенията на комисията (Милетич 1893а: 1–31). За повече подробности относно проекта и за обществената реакция вж. (Русинов 1985: 57–70).

В края на изложението Л. Милетич отбелязва, че комисията вече е пристъпила към изработване на правописен речник, който ще бъде публикуван в следващия брой на списанието (Милетич 1893а: 31). Вероятно заради острата обществена реакция срещу проекта речник така и не се появява, нещо повече – в петата книжка на списание *Български преглед* е публикувано обръщение на редакционния комитет към читателите, в което се заявява, че оттук нататък списанието ще използва установения правопис на така нар. *Министерски сборник* (т.е. на *Сборника за народни умотворения, наука и книжнина*), като само в раздела „По правописния въпрос“ ще се запази заради дискусиата правописът, лансиран с проекта на комисията. Редакционният комитет е на мнение, че разгърналата се правописна полемика се отразява зле на успешното разпространение на списанието, като отпорът срещу правописния проект се насочва и против самото списание, което има и други научни и книжовни цели (От редакционния комитет 1894: I–IV).

Статията на Манол Иванов *По въпроса за нашето правописание* има две части: в първата част са публикувани общи разсъждения на автора за отношението книжовен език – правопис и за обосновка и защита на историко-etimологическия характер на българското писмо, употребявано, макар и при липса на общобългарско единство, още от Възраждането и вече 15 години след Освобождението; във втората част се взема критично отношение по почти всички конкретни предложения на комисията.

Авторът смята, че българският правопис трябва да запази своя историко-etimологически характер с оглед поддържане на старобългарската традиция и за подчертаване на континуитета между старобългарското и новобългарското писмо. Задава риторичния въпрос: „А кой може да откаже истината, че **ж**, **ъ** и **ь** са едни от най-главните характеристики както на старите български ръкописи, тъй и на днешните ни книги, с които те се отличават от сръбските и руските?“ (Иванов 1893: 104). Авторът е за запазването на краесловните ерове и защото в някои случаи при членуване еровете сигнализират избора на „твърдия“ или на „мекия“ вариант на определителния член при съществителните от мъжки род: *законъ – законът, закона, но конь – конят, коня*. М. Ива-

нов настоява и за запазването на **ж** в корена на думите, тъй като в различните диалекти рефлексът на старобългарската гласна е различен – <ъ>, <a>, <y>; при това запазването на буквата **ж** би способствало за единството на книжовния език и правопис (Иванов 1893: 105). Авторът обаче намира за сполучливо предложението глаголните окончания за 1 л. ед.ч. и 3 л. множ.ч. в сегашно време да се пишат с буква **а**, респ. с буквосьчетанието **ia** – *чета, носia*, тъй като „е твърде възможно тука да нямаме работа със старото, етимологическо **ж**, а с чисто <a> по аналогия на глаголите на **-ам**: *обещавам, обещават* и пр.“ (Иванов 1893: 105).

В края на първата част на статията авторът признава, че и фонетичният правописен принцип трябва да има умерено приложение в съвременното българско писмо, но двата принципа – историко-етимологически и фонетичен, трябва да се допълват и във всеки момент от развитието на езика да се търси баланс на двете „начала“. Така, от една страна, ще се пази етимологичната връзка със старобългарското писмо, а от друга страна, книжовното произношение няма да се отдалечи твърде много от правописните условности. Този възглед на Манол Иванов за еволюция, а не революция на реформите в правописната система има иновативен характер за годините от последните десетилетия на XIX век. Оттук може да се заключи и че всъщност Манол Иванов не одобрява твърде „революционния“ правописен проект на Филологическата комисия, който в крайна сметка се проваля заради масовия обществен отпор. За разлика от широките обществени настроения срещу проекта, в които има твърде много дилетантщина и политиканстване, Манол Иванов прави професионален филологически прочит на проекта, като не спестява да отбележи и това, което намира за положително. Това се признава и от самата Филологическа комисия: „Имаме пред себе си критика, писана във всичките форми на научна разправа, гдето авторът се старее на факти да отговаря с факти. Друга мъка е да отговаряш на мъгливи точки от резолюцията на някой шумен правописен „митинг“, а друго нещо е да оборваш противник, който знае поне как се разискват научни въпроси и как се капитулира при слаби доводи“ (Милетич 1893б: 180).

Втората част на статията започва с критика, че Филологическата комисия дава превес на етимологическия правописен принцип само в областта на консонантизма (вероятно се има предвид еднаквият правопис на префиксите **раз-**, **из-**, **въз-** независимо от това, дали съгласната **з** се подлага на асимилация и се изравнява по изговор със съгласната **с**, или не се подлага на асимилация), но не и в областта на вокализма.

На първо място, авторът има предвид запазването на буквата **Ѣ** само за означение на якавия изговор, т.е. в случаите, когато следва твърда сричка и ударението пада върху **Ѣ**; във всички останали случаи, където рефлексът на старата ятова гласна е <е>, се пише и буква **е**, напр. *вѣра, вѣрна, вѣрно*, но

верен, верни. Правилно М. Иванов отбелязва поне два недостатъка в това предложение: от една страна, остава трудността да се решава в кои случаи да се пише **ѣ** и в кои случаи да се пише **ia** (т.е. **я**), тъй като и в единия, и в другия случай произношението е едно и също; от друга страна, внася се разнობой в правописа на сродни думи и форми на една дума, съдържащи етимологично **ѣ**. Принципът да се запази буквата **ѣ** в правописа на думите, където изговорът се е изравнил с изговора на етимологичното йотувано **а**, а в останалите случаи да се пише, както се произнася, т.е. с **е**, има и още един недостатък, който не е останал незабелязан от М. Иванов: съвременните рефлексии на ятовата гласна не са прокарани последователно в книжовния език, да не говорим за различията в диалектите, напр. в книжовния език думи като *вѣкъ*, *дѣло* се налагат с екав, а не противно на очакванията с якав изговор; думи като *рѣка*, *сѣно*, *млѣко* имат якав или екав изговор в зависимост от акцента в съответния диалект – ударението пада ли на ятовата гласна, или не. Следователно прокламираният принцип, че с предложението се цели да се внесе единство между правопис и произношение, е неоснователен. Ето защо Манол Иванов настоява за писане на буквата **ѣ** във всички случаи на нейното етимологическо място независимо от якавия или екавия ѝ изговор, т.е. той е на мнение, че е по-добре да се запази правописното единство за сметка на двойственото произношение (Иванов 1893: 107–109).

На следващо място, М. Иванов категорично възразява срещу изкуствения характер на предложението за употреба на краткия член при имената от мъжки род само в предложни съчетания, докато в останалите случаи – независимо от това, дали името е в именителен, или в косвен падеж, да се употребява пълният член; едно правило, което има толкова изкуствен характер, колкото и правилото пълният член да се пише само когато името е в именителен падеж, а във всички останали случаи да се употребява краткият член. Според М. Иванов и двата варианта на члена имат еднакво основание да съществуват поотделно, поради което еднакво правилно би било във всички случаи – независимо от синтаксиса – при писане да се използва или само пълният член, или само краткият член, напр. *столът е повреден – донеси столът – стани от столът* или *стола е повреден – донеси стола – стани от стола*. Доколкото в изговорната практика преобладава „усечената“ форма, т.е. преобладава употребата на краткия член, авторът смята, че този изговор може да се наложи и в писмената практика (Иванов 1893: 110–111).

На трето място, по отношение на изхвърлянето на буквата **й** и въвеждането на йота (**i**) М. Иванов не изказва особени възражения. Отбелязва само, че известно неудобство представлява фактическото положение мнозина българи да идентифицират буквите **и** и **i**, поради което, ръководейки се от старобългарската практика на широко използване в писмената практика на лигатурите, буквосъчетанията **ia** и **iy** могат да се изписват като лигатури – йотувано **а** и йо-

тувано у. И това обаче има неудобства – авторът пише, че въвеждането на две лигатури ще увеличи броя на буквите в азбуката, от друга страна, за изписване на буквосъчетанията **ай, ой, ей, ий, уй, ъй** ще е необходимо или да се запази буквата **й**, или да се търси друг знак (Иванов 1893: 112).

И накрая, М. Иванов взема отношение по въпроса за писането на двойни съгласни. Той намира за правилно, че в заети чужди думи, като *граматика, клас, комисия* и др., удвояването на съответните съгласни не е необходимо да се спазва, т.е. не е необходимо в българската писмена практика да се копира буква по буква съответният оригинал. Същевременно той не одобрява разграничението, което комисията прокарва между правописа на формите на прилагателните на **-ен** и **-нен** за женски и среден род и в множ.ч.: *обикновен – обикновена, обикновено, обикновени*, но *коренен – коренна, коренно, коренни*. Според автора всички прилагателни, независимо от това, дали завършват на **-нен** или на **-ен**, трябва да се пишат с двойно **н** в женски и среден род ед.ч. и в множ. ч., както и в сродни на прилагателните думи, тъй като прилагателните на **-ен** представляват изговорни съкращения от форми на **-нен**, т.е. напр. прилагателното *обикновен* е съкращение според автора от „обикновенен“, както и *писмен* е съкращение от „писменен“ (Иванов 1893: 113–114).

Не закъснява реакцията от страна на Филологическата комисия. Най-напред в обзора на излязлата книжка, направен от Александър Теодоров-Балан в четвъртата книжка на *Български преглед* (I годишнина, 1893–1894), се споменава в спокоен тон за критичната статия на Манол Иванов като начало на една необходима дискусия, която *Периодическото списание на Българското книжовно дружество* поради своя научен авторитет е длъжно да проведе (Теодоров-Балан 1893: 162). Същинското, и то твърде подробно разглеждане на статията на Манол Иванов е направено малко по-нататък в същата книжка от името на Филологическата комисия, но е явно, че зад това име стои Любомир Милетич – авторитетен вдъхновител и основен автор на правописния проект. По-късно, когато Манол Иванов отговаря на критиките със статията си в сп. *Мисъл*, той директно се обръща не към цялата Филологическа комисия, а към „почтения професор“, именно Любомир Милетич.

Трудно е да се каже кое е подразнило повече Любомир Милетич – статията на Манол Иванов или бележките след статията, подписани, както отбелязахме, от редакцията на *Периодическото списание*, сиреч от редактора Васил Д. Стоянов (1839–1910) – един от основателите и председател на Българското книжовно дружество (1882–1884), основател на библиотеката на дружеството и редактор на *Периодическото списание*. Милетич се е фиксирал в два пункта от бележките на Васил Д. Стоянов. Оборва се твърдението, че въпреки уверението на министъра редакционната колегия на *Български преглед* не дава мястото на други становища по правописния въпрос, становища, които критикуват проекта и които следват досегашния правопис, а не правописа, разработен в

проекта и популяризиран с решението списанието да се печата по този правопис. Нещо повече, Милетич обвинява Васил Д. Стоянов, че не е чел списанието в раздела, където се разисква правописният въпрос (Милетич 1893б: 180). Констатацията на В. Д. Стоянов, че „нейните [на Филологическата комисия] съждения и заключения [...] намираме за прибързани, май смели и леки, па и доста противоречиви, та не могат издържа научна критика“ (Стоянов 1893: 116) истински предизвиква гнева на Л. Милетич поради това, че констатацията е голословна, не е подкрепена с никакви доказателства, и поради това, че в миналото самият В. Д. Стоянов се е придържал към правопис, който в много отношения е близък с правописа, разработен в проекта. Тогава, пише Милетич, В. Д. Стоянов е изповядвал идеята, че съвременният български правопис трябва да отчита историческото развитие на българския език и да се основава предимно на народния език. Очевидно сега авторът се е отказал от тези си идеи, воден от ненаучни подбуди (Милетич 1893б: 188–189).

С високомерен и нетърпящ възражения тон Л. Милетич буквално разгромява статията на Манол Иванов: „Критиката, изобщо казано, е свършено несъстоятелна във всичките си аргументации; тя очевидно показва, че авторът ѝ е успял само да си присвои външния тон и форма на научната критика, ала не е успял да се обогати и с онези основни познания, които трябва да има всеки критик по предмета, за който се наема да говори“ (Милетич 1893б: 185). След това в 6 точки резюмира „слабите страни на критиката“: 1. Авторът не знае кои са главните принципи, които движат живота на езика и свършено пренебрегва психологическите процеси, които постоянно действат върху синтаксиса на езика; авторът игнорира и историческия метод, който в синтаксиса е „единствено спасителен“; 2. Авторът не знае да оцени какво значи „принципиална“ основа, въпреки че се захваща с „принципиални“ разсъждения; 3. Авторът не е логичен и последователен в критиките си; 4. Не схваща авторът закона за произношението на Ъ в книжовния език; авторът не е в състояние да разбере един прост фонетичен закон и да разтълкува аналогичните отклонения, които се срещат в диалектите; 5. Авторът не се е замислял какви промени и по кой начин са ставали те в българската фонетика, затова той си мисли, че тя се е запазила най-добре между всички славянски езици; 6. Авторът показва незнание на въпроса за „двойната етимология“ на Ъ и еднаквото му произношение в отделните славянски езици. Заклучава се, твърде пренебрежително, че Манол Иванов „показва още видно незнание на много елементарни работи във филологията“ (Милетич 1893б: 185–187).

Отговорът на Манол Иванов, озаглавен отново *По въпроса на нашето правописание*, е публикуван в десетата книжка на сп. *Мисъл* (III годишнина, 1894 г.), което става трибуна на най-ярко отрицание на проекта на Филологическата комисия. Отговорът започва с една обща и за съжаление състоятелна констатация за правописните борби: „Правописните въпроси са били навсякъ-

де предмет на най-жестоки нападения, борби и спорове, които често пъти са се превръщали в дебели грубости. Имайки предвид тоя исторически факт, нас ни най-малко не ни учудва, че и нашата правописна комисия, която въобще има много високо мнение за себе си и още по-високи претенции, не търпи никакви противоречия и прибегва към твърде груби средства при възраженията си. Не трябва може би да ни учудва и това, че тя изопачава факти, смесва понятия, привежда криви цитати и приписва на възразителя твърдения, които не са казвани на никое място в статията му“ (Иванов 1894: 774).

Мисълта, че се изопачават наблюденията и твърденията на автора, става нещо като лийтмотив в отговора, развит в осем пункта: 1. Оспорва се обвинението на Л. Милетич, че авторът на статията не знае разликите между старобългарския език и неговата сръбска и руска редакция; 2. Оспорва се също обвинението, че авторът не познава въпроса за „двойната етимология“ на Ъ, като това той отдава на смесване на понятията произхождение и произношение; 3. Голословно е обвинението, че се пренебрегват психологическите процеси в живота на езика, изказва се пожелание за „повече уважение към противниците“; 4. Отхвърля се обвинението, че авторът не бил в състояние да разбере един прост фонетичен закон, напротив, отправя се контраобвинение, че всъщност комисията не разбира проявленията на фонетичните закони; 5. Отхвърля се категорично твърдението, че авторът не схваща закона за произношението на Ъ; 6. Отхвърля се обвинението, че защитата на буквата ж е поради липсата на принципни съждения; 7. Изразява се несъгласие с констатацията, че одобрението на правилото за двойното н е останало „без доводи“; 8. Изразява се несъгласие с обвинението, че твърденията на автора на много места имат противоречив характер (Иванов 1894: 774–778).

И този отговор на Манол Иванов не остава без контраотговор от страна на Филологическата комисия. Сега изрично се подчертава, че контраотговорът е дело на цялата комисия, а не на един или друг професор – член на комисията, както си е помислил авторът. Комисията защитава позицията си, „за да не пречи на правилното разискване на правописния въпрос чрез научни недоразумения и дилетантски схващания“ (От Филологическата комисия 1894: 211). След като е прегледала критичните бележки на Манол Иванов в *Периодическо списание* и ги е сравнила с оборването им от страна на комисията и с отговора на Манол Иванов в сп. *Мисъл*, комисията твърдо „остава на изказаното си мнение, колкото и да е то неблагоприятно за г. И[ванов]“ (От Филологическата комисия 1894: 212).

С това и приключва дискусията между Манол Иванов и Филологическата комисия. Както е известно, проектът на Филологическата комисия, колкото и амбициозен да изглежда, остава само в страниците на списание *Български преглед*, не се реализира. Причините за това са много, те са добре описани от Р. Русинов (Русинов 1985: 69–70). Към тях ще прибавим и отрицателното от-

ношение към проекта като цяло на *Периодическото списание на Българското книжовно дружество* и на старите членове на самото дружество. БКД се изявява като главен проводник и пазител на Марин-Дриновия правопис.

Участието на Манол Иванов в правописната дискусия, който на практика влиза в колаборация с *Периодическото списание*, респ. с Васил Д. Стоянов, също изиграва определена роля за отхвърляне на проекта, тъй като за разлика от многото други общественици, писатели, политици, които посрещат на нож проекта на Филологическата комисия, Манол Иванов се ползва с авторитета на високообразован филолог, следвал в продължение на цели пет години във Виенския университет и пряк ученик на самия Ватрослав Ягич – водач на европейската славистика в този период, както се изразява Вл. Мурдаров (Мурдаров 1988: 33). По тази причина Филологическата комисия посреща така болезнено неговите правописни възгледи и критиката му на предложения „нов“ правопис. Очевидно е и че Любомир Милетич, който смята себе си за единственото доверено лице на Ватрослав Ягич в България, всякак проявява субективност в оценките си за Манол Иванов и неговата филологическа подготовка. Милетич и Ягич поддържат продължително научно, колегиално и лично приятелство, видно и от запазените писма на Милетич до Ягич от кореспонденцията между двамата (вж. Божилова 1996). При това кореспонденцията се води на хърватски език, родния език на Ягич, който Милетич добре владее, защото е следвал в Загреб (от 1882 г.) и там е защитил дисертационния си труд през 1888 г. Трудът му *За члена в българския език* е издаден на следващата година също в Загреб. Съпругата на Милетич също е хърватка.

Изглежда твърде вероятно критиката на Манол Иванов по проекта на Филологическата комисия, както и разгорелият се спор с Любомир Милетич да са коствали неговото професорско място в университета. Манол Иванов, доктор на Виенския университет, така и не получава място в университета, а се отдава на учителска кариера. От друга страна обаче, позицията му по правописния въпрос издига авторитета му в Българското книжовно дружество и по-късно той става първо дописан (1898), а след това и действителен член на дружеството от 1900 г. В следващите години Манол Иванов повече не се връща на правописния въпрос с едно изключение. През 1898 г. в сп. *Училищен преглед* той публикува рецензия на издадения в Казанлък труд *Ръководство по правописа на български език* от Климент Карагюлев, но бележките му са по съвсем конкретни фонетични и граматични въпроси на българския език и не отразяват никакъв негов съществен правописен възглед (Иванов 1898: 228–234).

Трудно е да се каже, че Манол Иванов има ясно оформени и системно разработени възгледи по правописния въпрос. Той очевидно не е имал и такава амбиция, тъй като участието му в дискусията по правописния въпрос има в голяма степен инцидентен характер. От критиката на проекта може да се заключи,

че той по много съображения остава привърженик на историко-etimологическия правописен принцип, без да отрича частичното приложение на фонетичния принцип. Като радетел за поддържане на правописната традиция той отхвърля повечето радикални реформаторски идеи на Филологическата комисия за широко приложение на фонетичния принцип. От друга страна, от спора му с Любомир Милетич, респ. с Филологическата комисия, може да се заключи, че някои негови твърдения се разминават с научната истина, което умело се използва от опонентите му, за да бъде обвинен в недостатъчна филологическа подготовка и да се внуши у читателите недоверие към неговата критика.

ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY

- Андрейчин 1969:** *Андрейчин, Л.* Науката за родния език в Българското книжовно дружество и в Българската академия на науките. – Български език, № 6. [**Andreychin 1969:** *Andreychin, L.* Naukata za rodniya ezik v Balgarskoto knizhovno druzhestvo i v Balgarskata akademiya na naukite. – Balgarski ezik, № 6].
- Божилова 1996:** *Божилова, Р.* Любомир Милетич до Ватрослав Ягич. Писма 1896 – 1914. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. [**Bozhilova 1996:** *Bozhilova, R.* Lyubomir Miletich do Vatroslav Yagich. Pisma 1896 – 1914. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“].
- Буров 2014:** *Буров, Ст.* Граматичните приноси на Манол Иванов – действителен член на Българското книжовно дружество (от 1900 г.). // *Български език*, LXI, Приложение, с. 49–70. [**Burov 2014:** *Burov, St.* Gramatichnite prinosi na Manol Ivanov – deystvitelen chlen na Balgarskoto knizhovno druzhestvo (ot 1900 g.). // *Balgarski ezik*, LXI, Prilozhenie, s. 49–70].
- Георгиев 1969:** *Георгиев, Ст.* „Периодическо списание на Българското книжовно дружество“ в развитието на нашата езиковедска мисъл преди и след Освобождението. – Списание на Българската академия на науките, XIV, № 3–4. [**Georgiev 1969:** *Georgiev, St.* „Periodichesko spisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo“ v razvitieto na nashata ezikovedska misal преди i sled Osvobozhdenieto. – Spisanie na Balgarskata akademiya na naukite, XIV, № 3–4].
- Иванов 1892:** *Иванов, М.* [Рец.] Г. Попов. Българските юнашки песни. Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, кн. III и кн. IV. – Периодическо списание на Българското книжовно дружество, кн. XXXIX. [**Ivanov 1892:** *Ivanov, M.* [Rets.] G. Popov. Balgarskite yunashki pesni. Sbornik za narodni umotvoreniya, nauka i knizhnina, kn. III i kn. IV. – Periodichesko spisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo, kn. XXXIX].
- Иванов 1893:** *Иванов, М.* По въпроса за нашето правописание. – Периодическо списание на Българското книжовно дружество, кн. XLIII. [**Ivanov 1893:** *Ivanov, M.* Po vaprosa za nasheto pravopisanie. – Periodichesko spisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo, kn. XLIII].
- Иванов 1894:** *Иванов, М.* По въпроса за нашето правописание. Отговор от М. Иванов. – Мисъл, III, № 10, с. 774–778. [**Ivanov 1894:** *Ivanov, M.* Po vaprosa za nasheto pravopisanie. Otgovor ot M. Ivanov. – Misal, III, № 10, s. 774–778].

- Иванов 1898:** *Иванов, М.* [Рец.] К. Карагюлев. Ръководство по правописа на български език. – Училищен преглед, III, № 2, с. 228–234. [**Ivanov 1898:** *Ivanov, M.* [Rets.] K. Karagyulev. Rakovodstvo po pravopisa na balgarski ezik. – Uchilishten pregled, III, № 2, s. 228–234].
- Милетич 1893а:** *Милетич, Л.* Нашата правописна реформа. – Български преглед, I, № 1, с. 1–32. [**Miletich 1893a:** *Miletich, L.* Nashata pravopisna reforma. – Balgarski pregled, I, № 1, s. 1–32].
- Милетич 1893б:** [*Милетич, Л.*] Книжнина. – Български преглед, I, № 4, с. 179–189. [**Miletich 1893b:** [*Miletich, L.*] Knizhnina. – Balgarski pregled, I, № 4, s. 179–189]
- Мурдаров 1988:** *Мурдаров, Вл.* Виена и началото на българската езиковедна наука. София: Държавно издателство „Народна просвета“. [**Murdarov 1988:** *Murdarov, Vl.* Viena i nachaloto na balgarskata ezikoslovna nauka. Sofiya: Darzhavno izdatelstvo „Narodna prosveta“].
- Мурдаров 1999:** *Мурдаров, Вл.* Виенската славистика и българското езикознание 1822 – 1849 – 1918. Пловдив: Издателство „Пигмалион“. [**Murdarov 1999:** *Murdarov, Vl.* Vienskata slavistika i balgarskoto ezikoznanie 1822 – 1849 – 1918. Plovdiv: Izdatelstvo „Pigmalion“].
- От редакционния комитет 1894:** *От редакционния комитет.* Към читателите. – Български преглед, I, № 5, с. I–IV. [**Ot redaktsionniya komitet 1894:** *Ot redaktsionniya komitet.* Kam chitatelite. – Balgarski pregled, I, № 5, s. I–IV].
- От Филологическата комисия 1894:** *От Филологическата комисия.* Книжнина. – Български преглед, I, № 6, с. 211–212. [**Ot Filologicheskata komisija 1894:** *Ot Filologicheskata komisija.* Knizhnina. – Balgarski pregled, I, № 6, s. 211–212].
- Пеев Плачков 1994:** *Пеев Плачков, Ив.* Из гънките на миналото. Спомени и впечатления. Съст. В. Николова, Ел. Нончева. София: АРГЕС. [**Peev Plachkov 1994:** *Peev Plachkov, Iv.* Iz gankite na minaloto. Spomeni i vpechatleniya. Sast. V. Nikolova, El. Noncheva. Sofia: ARGES].
- Редакционен комитет 1893:** *От редакционния комитет.* [Програмата на списанието...]. – Български преглед, I, № 1. [**Redaktsionen komitet 1893:** *Ot redaktsionniya komitet.* [Programata na spisanieto...]. – Balgarski pregled, I, № 1].
- Русинов 1985:** *Русинов, Р.* История на българския правопис. София: Издателство „Наука и изкуство“ (2. изд.). [**Rusinov 1985:** *Rusinov, R.* Istoria na balgarskia pravopis. Sofia: Izdatelstvo „Nauka i izkustvo“ (2. izd.)].
- Стоянов 1893:** *Стоянов, В. Д.* [Редакцията.] – Периодическо списание на Българското книжовно дружество, IX, кн. XLIII, с. 114–116. [**Stoyanov 1893:** *Stoyanov, V. D.* [Redaktsiyata.] – Periodicheskospisanie na Balgarskoto knizhovno druzhestvo, IX, kn. XLIII, s. 114–116].
- Теодоров-Балан 1893:** *А[лександр] Т[еодоров].* Книжнина. – Български преглед, I, № 4, с. 162. [**Teodorov-Balan 1893:** *A[leksandar] T[еodоров].* Knizhnina. – Balgarski pregled, I, № 4, s. 162].

Доц. д-р А. Петкова по време на една от многобройните проверки на писмени работи (2011 г.)